

Látogatóban a legrégebb külföldi lengyel településen

A romániai lengyel falvak — Nowy Sólanc, Plesza, Pojana Mikuli — 1834—37 között létesültek, a törökországi Adampolt, a mai Polonezkiüt 1842-ben, az észak-amerikai lengyel falut — Panna Mariát pedig 1854-ben alapították. A lengyel települések legrégebbike Magyarországon van. Kezdeté visszanyúlik a XVIII. századig.

Egészen a mai napig fennmaradt Magyarországon egy lengyel település a XVIII. század elejéről, amikor is a magyar nép II. Rákóczi Ferenc vezetésével fegyvert fogott a szabadságért. Rákóczi oldalán néhány ezer lengyel is harcolt. A szabadságharc, mint köztudott, elbukott. Rákóczinak menekülnie kellett, másodszer is Lengyelországba.

A kurucok közül azonban nem mindenki adta bujdosásnak a fejét. Ezek között voltak a lengyelek is. Az egyik lengyel egység a vereség után az erdőket járva egy

kihalt szlovák falura bukkant. A lengyel kurucok letelepedtek. 1717-ben (hat évvel a szadságharc bukása után) a falu urai, az Eszterházyak, külön okmányban engedélyezték számukra a letelepedést.

A vidék a hazát jelentő Kárpátokra emlékeztetett. A környéken sok volt a somfa — lengyelül dereń —, így a falut elnevezték Dereńnek. A környező magyarok ezt a nevet Derenkre változtatták. Ez a név, ilyen formában mind a mai napig fennmaradt. Ott éltek a lengyelek Derenken, művelték a földet. A termőföld azonban nem volt a legjobb, ezért nyaranta mint fuvarosok, napszámosok keresték meg a betéví falatot, télen pedig erdőt irtottak, faszenet égettek. A nagyvilágtól távol, igaz hogy szegényesen, de a maguk életét éltek, apáról fiúra szállt az anyanyelv és a hagyomány.

Hosszú éveken, sőt mondhatnánk, évszázadokon át senki sem törődött velük. A változás csak 1938-ban következett be. A Horthy-kormány az erdők parcellázása után Derenk környékét vadászterületnek nyilvánította. A falut kitelepítették. A lakosság jelentős többsége Erdődy Rudolf birtokára, Istvánmajorba költözött. A többiek szétszóródtak a környező falvakban.

Istvánmajor a Budapest-Miskolc országút

melletti Emődtől 5 kilométerre fekszik. Kétségtelenül ez a legrégebb olyan külföldi település, melynek lakói megtartották a lengyelséghez való tartozásuk tudatát.

Mi él még Istvánmajorban a régi, hazai kultúrából?

Hudi István (őse bizonyára a Chudy — Sovány — nevet viselte), a szövetkezeti kultúrotthon vezetője gyorsan befejezte a háztáj körüli munkáját és végigvezetett a falun. Tiszta téglaházak szabályos rendben az út mentén. A helyi szövetkezet elsősorban sertéstenyésztéssel foglalkozik. A lakosság egy része Emődre és Miskolcra jár be dolgozni.

A falu lélekszáma alig haladja meg a kétszázat. Többségük a hajdani Derenkről származik. A gyerekek (kb. 30) az emődi iskolába járnak autóbusszal.

Bár 260 évvel ezelőtt szakadtak el a hazai kultúrától, az istvánmajoriak etnikai különállóságának tudata még ma is erős. Tudják, hogy ősük valahonnan Lengyelországból származnak, hogy lengyeleknek hívják őket és nyelvük lengyel.

A lengyelül folyó beszélgetés azonban nem mentes a zökkenőktől és a nehézségektől. Az aggastyán Bubenko András nehezen érti a kérdést: — Ile lat macie dziadku? (Hány éves a bácsi?) Mi is csak nehezen

értjük meg az ősi, archaikus lengyel nyelven mondott választ.

Dr. Hemmer Mária, a szegedi tudományegyetem tudományos munkatársa vizsgálatai során megállapította, hogy a falu lakosságának nyelve, mely meg volt fosztva az irodalmi nyelv hatásától, szinte változatlanul megőrizte eredeti, archaikus jellegét. S nem csak a nyelvük. A különböző ünnepek alkalmával leegyszerűsítve ugyan, de még ma is kultiválják az ősrégi szokásokat, s éneklük a másutt már feledésbe ment dalokat.

Magyarországon sokan foglalkoznak — hivatásosan és amatőrként — a magyarországi lengyel települések történetével. Dr. Durr Sándornak, a budapesti Bem József Lengyel Kulturális Társaság elnökhelyettesének (végzettségét tekintve történész) eddig 28 olyan helységet sikerült felkutatnia, ahol mind a mai napig lengyelek vagy lengyelek leszármazottjai élnek. Becslése szerint számuk 5—7 ezerre tehető, de talán még több is.

A lengyel emlékek egyik legteljesebb kutatója, Szatmáry Zoltán, az isaszegi falumúzeum vezetője. Sok emlékét fedezte fel a környéken élt lengyeleknek. Kutatásairól nagy lelkesedéssel beszél.

Az első adat, hogy Isaszeget lengyelek lakták, a XVIII. század első feléből szár-

mazik. 1735-ben a plébánia könyveibe 70 tősgyökeres lengyel nevű lakos van bejegyezve. Ezek feltehetően Leszczyński Szaniszló király hívei voltak, aki az 1733—35-ös belviszály után itt kerestek menedéket. Grassalkovich Antal, a környék ura pártfogásukba vette őket.

Néhány évtized múlva lengyel mágnások jártak ide, a környező erdőségekbe vadászni. Állítólag azért, mert meg tudták értetni magukat a helyi lakossággal. Az egyik ilyen vadászat után az isaszegi férfiak egy része elindult Lengyelországba feleségért.

Isaszeg elsősorban a szabadságharc alatt (1849.IV.6.) vívott ütközetről híres. A honvédsereg oldalán küzdött a Lengyel Légión József Wysocki prancsnoksága alatt. A lengyelek aranybetűkkel írták be nevüket a csata történetébe. Wysocki légiója nem csak sikerrel fedezte a magyar tűzérseget, hanem egy remek rohammal sikerült több osztrák ágyút is zsákmányolnia. Ez a fegyvertény döntötte el az ütközetet.

Isaszeg lakói két emléktáblával és egy ismeretlen lengyel kapitány dízsírjával örökítették meg a lengyelek részvételét az isaszegi ütközetben.

1972-ben Isaszegen lengyel-magyar kulturális napokat rendeztek. Ez alkalomból

felelevenítették a két nép közös küzdelmét a szabadságharc alatt. Az ünnepség végén váratlan esemény történt. Néhány öreg bácsi a lengyel nagykövethoz lépett és mindenki számára érthető lengyeliséggel köszönetet mondott az ünnepség megrendezéséért. Kiderült, hogy a csatában megsebesült lengyel katonák leszármazottjai.

Az isaszegi csatában a volt lengyel telepek is résztvettek. A reguláris magyar honvédelakulatokat karikással harcoló kovas szabadcsapatok is támogatták. Ismertek az isaszegi lovas szabadcsapat harcosainak nevei: Babinszki Ádám, Babinszki György, Kubisik Máté, Kubisik Mátyás — lengyel nevek.

Isaszeghez még egy esemény fűződik. 1926-ban, amikor Bem tábornok hamvait Törökországból Lengyelországba vitték, a hamvakat szállító vonat a tervek szerint 2 percet állt volna Isaszegen, hogy a lakosság leróhassa kegyeletét. Óriási tömeg gyűlt össze, mindenki le akarta tenni a maga virágát a két nép hőseinek koporsójához. A két percből két óra lett. A különvonat jelentős késéssel futott be Tarnówba, Bem szülővárosába. A késést különleges jegyzőkönyvbe kellett venni, ami még ma is látható a közlekedési múzeumban.

JERZY ŁĄTKA